

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи

Національного університету

«Львівська політехніка»

Іван ДЕМИДОВ

2025 р.

Висновок

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації «Кримінологічний аспект самогубства в Україні» здобувача наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 *Право* (галузь знань 08 *Право*) Назара Задорожного фахового наукового семінару зі спеціальності 081 *Право* Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти

1. Актуальність теми дисертації. Життя та здоров'я людини на конституційному рівні визначено найвищою соціальною цінністю, відповідно, таке положення є фундаментом правової системи України як правової держави. Вказана правова аксіологема зумовлює особливу увагу держави до охорони життя кожної особи, зокрема у випадках загрози його передчасного припинення — як внаслідок злочинних посягань, так і за умов, коли особа сама вчиняє замах на власне життя.

Актуальність вивчення самогубств у кримінально-правовій площині затребувано у зв'язку із зростанням кількості випадків, що супроводжуються ознаками зовнішнього впливу, маніпуляції чи доведення особи до стану безвиході. Самогубство як соціально-правовий феномен не обмежується виключно медико-психологічними чинниками — у низці випадків воно є наслідком кримінально протиправних дій інших осіб. Саме тому питання кваліфікації діянь, які сприяли позбавленню себе життя, особливо в контексті статті 120 КК України (доведення до самогубства), потребує глибокого кримінологічного аналізу. Злочини, пов'язані з цькуванням, психологічним насильством, жорстоким поведінням або дискримінацією, здатні створити умови, за яких особа втрачає здатність адекватно реагувати на дійсність і вчиняє фатальний крок.

Окремої уваги заслуговує вивчення особистості потерпілого в динаміці — особливо вразливих груп, таких як діти, військовослужбовці, жертви домашнього насильства. Самогубство в контексті соціального тиску, зловживання владою або бездіяльності державних інституцій — це не лише трагедія, а й потенційний об'єкт кримінально-правової оцінки. Таким чином особливо затребуваним є кримінологічне дослідження самогубства, котре спрямовано на виявлення прихованого злочинного діяння, вдосконалення механізмів правової реакції та

формування превентивних стратегій, які спрямовані не лише на зниження рівня самогубств, а й на підвищення рівня захищеності особи в умовах соціальної вразливості.

Незважаючи на наявність унормованих правил у нашій державі критичною є ситуація з рівнем самогубств серед населення. Ведення повномасштабної війни з росією значно посилило вплив на цю проблематику – у 2023-му році більш ніж третина населення України повідомляли про симптоматику, що відповідає міжнародній медичній класифікації як психічного розладу, що є вагомим фактором можливих суїцидальних дій.

Кримінологічний підхід до проблеми самогубства передбачає дослідження його детермінант, аналіз правових механізмів запобігання, а також вивчення випадків, коли самогубство стає наслідком злочинних дій. Водночас стабільної активної практики соціальних реакцій на явище самогубства та його особисті вияви в Україні дотепер не відпрацьована, немає належних, науково-обґрунтованих методичних розробок щодо низки складних і актуальних питань реагування на це негативне соціальне явище і насамперед запобігання йому.

Визначену проблематику аналізували науковці різного галузевого спрямування. Зв'язок самогубства зі злочинністю та запобігання самогубствам ставало предметом уваги таких українських вчених: Р. О. Бундза, О. М. Гуміна, О. М. Джуджи, С. В. Жабокрицького, Ю. Ф. Іванова, І.В. Козакової, В. Г. Лихолоба, А. А. Тернавської, Л. М. Шестопалової, В. В. Шкуро.

Самогубства, насильницькі кримінальні правопорушення, а також доведення до самогубства досліджували фахівці у різних галузях знань. У сфері кримінального права та кримінології: О. М. Костенко досліджував соціально-правові аспекти самогубств та їхні кримінологічні детермінанти; І.А. Нестерова проводить вивчення кримінологічних і психологічних питань, пов'язаних із злочинними проявами в різних сферах суспільних відносин; проблеми кримінологічного профайлінг, В. В. Стапис аналізував проблематику насильницьких злочинів, зокрема доведення до самогубства; М. І. Мельник розглядав питання кримінально-правової відповідальності за злочини, пов'язані зі заподіянням шкоди здоров'ю, що може призвести до суїциду; В. І. Борисов досліджував особливості кримінологічного аналізу самогубств і профілактики таких явищ. У сфері психології та психіатрії: В. О. Антонян вивчав психічні стани, що передують суїцидальній поведінці; О. Г. Данильченко досліджував вплив психологічного насильства та соціальних факторів на схильність до самогубства; С. О. Глузман – психіатр, який аналізував патологічні стани, пов'язані зі самогубством, та вплив криміногенного середовища на психічне здоров'я; З. Фрейд – хоча його праці загалом є психоаналітичними, вони стали основою для подальших досліджень самогубств у психології.

У межах загальнотеоретичних підходів аналізується правова природа людського життя як об'єкта правової охорони, співвідношення свободи волевиявлення особи та обов'язку держави щодо його захисту, зокрема І. М. Жаровська вказує на аспекти правової автономії

індивіда, І. П. Андрусак аналізує проблему домашнього насильства як причини суїцидальних дій, О.Ф. Скакун, яка розглядала філософсько-правові основи цінності життя людини та його правової охорони; В.В. Сущенко, що акцентував увагу на природно-правовому розумінні права на життя та межах втручання держави; М.В. Цвік, який досліджував конституційно-правові аспекти захисту прав людини, зокрема права на життя; Ю.С. Шемшученко, який у своїх роботах звертався до проблем формалізації права на життя у правовій системі України; І. В. Козакова досліджує правові питання права на смерть, а також прояви суїцидальної поведінки.

2. Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами університету та кафедри. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до положень стратегічних документів, що регулюють питання захисту життя та здоров'я людини, зокрема Закону України «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні» від 15 січня 2025 року № 4223-ІХ, Указу Президента України «Про Національну стратегію у сфері прав людини» від 24 березня 2021 року № 119/2021, Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, затвердженої Указом Президента України від 29 червня 2021 року, Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року №2229; Указу Президента України від 30 вересня 2019 року №722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року».

Дослідження відповідає Пріоритетним напрямкам розвитку правової науки на 2021–2025 роки, затвердженим Національною академією правових наук України 26 березня 2021 року, які визначають пріоритетні напрями фундаментальних та прикладних досліджень у галузях правового забезпечення інформаційної сфери, цифрової трансформації, національної безпеки та оборони, а також правового захисту прав і свобод людини в умовах сучасних викликів.

Також роботу виконано відповідно до плану науково-дослідної діяльності кафедри міжнародного та кримінального права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» у межах науково-дослідної роботи «Концептуальна доктрина правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах розбудови правової держави» (номер державної реєстрації 0122U000732, термін виконання: 2021-2026 роки).

3. Особистий внесок здобувача в отриманні наукових результатів. Дисертація виконана здобувачем самостійно, є особистим дослідженням. У праці, написаній у співавторстві, персональний внесок становить обсяг, визначений у списку наукових праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

4. Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запроваджених автором рішень, висновків, рекомендацій. Достовірність та обґрунтованість отриманих

результатів забезпечується: рівнем репрезентативності емпіричного матеріалу; застосуванням знань загальнотеоретичної юриспруденції, кримінального права та кримінології; комплексним застосуванням раціональної сукупності дослідницьких методів пізнання; аргументованою науковою полемікою з іншими вченими в тексті дисертації; послідовністю та логікою викладення здобувачем матеріалу, його аргументованістю.

5. Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру. Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в дисертації вперше здійснено комплексне дослідження феномену самогубства в контексті його зв'язку з кримінальністю та механізмами запобігання, з особливим акцентом на порівняльний аналіз міжнародного досвіду країн ЄС та НАТО, що дозволяє запропонувати нові підходи до розв'язання цієї соціально-правової проблеми на національному рівні.

Проведене дослідження дозволило сформулювати положення, висновки й рекомендації, для яких характерна наукова новизна, важливе теоретичне та практичне значення:

вперше:

— виокремлено історичні етапи соціального аналізу самогубства як суспільного явища: теологічне сприйняття гріховності самогубства (V–XVII ст.); світоглядна трансформація розуміння самогубства через пошук етико-моральних причин діяння (XVIII – середина XIX століття); інформаційна закритість феномену в межах державної політики (1940-ті – 1980-ті роки XX століття в СРСР); становлення сучасного дискурсу про психологічну природу суїцидальної поведінки та державну охоронну політику у цій сфері (1991 р – до цього часу) та охарактеризовано основні патерни такого розуміння;

— доведено, що самогубство, як фонове для злочинності явище, має двосторонню кореляцію з насильницькою злочинністю, і його аналіз через призму теорії потокової аналогії дозволяє зрозуміти взаємозв'язок між соціальними факторами, що сприяють виникненню обох явищ, зокрема соціальною нерівністю та економічним розвитком;

– окреслено авторську систему поділу методів запобігання самогубствам, що фокусується на спрощенні їх застосування: метод скринінгу (полягає у допомозі попередньої ідентифікації осіб, у яких уже наявні суїцидальні ідеї та які ще не вчиняли суїцидальну поведінку) та метод інтервенції (полягає у прямому запобіганні вчиненню самогубства вже після або незалежно від визначення потенційних суїцидентів);

– запропонований комплексний підхід до запобігання самогубствам шляхом інтеграції міжсекторальних зусиль та розробки національної стратегії, що враховує медичні, соціальні та культурні аспекти для створення ефективної системи підтримки та запобігання серед вразливих груп населення та залучення регіональних та громадських секторів соціально-правового життя;

– з'ясовано суть людей-охоронців у контексті сучасного українського соціуму щодо запобігання самогубству та виокремлено їх типові групи: військовослужбовці та родичі військовослужбовців; працівники органів опіки та піклування; вчителі, що виступають як важливі ланки в системі соціального контролю та запобігання правопорушень;

удосконалено:

- тлумачення кримінологічної характеристика жертви самогубства в Україні через доведення, що жінки складають значну частину жертв самогубств, особливо через психологічне та фізичне насильство, обмеженість можливості протистояти агресії, соціальну уразливість та депресивні стани, тоді як чоловіки частіше вчиняють самогубства через соціально-економічні труднощі в кризовій ситуації; підвищена схильність до самогубства спостерігається серед осіб з низьким рівнем освіти, непостійною роботою та в умовах депресивних розладів або алкогольної залежності;

- розуміння основних чинників, які детермінують вчинення самогубства, зокрема враховано гендерні, соціальні, економічні, освітні, кліматичні та медико-психологічні фактори, що підвищують ризик самогубства, а також взаємозв'язок між трудовою еміграцією, геомагнітними збуреннями та релігійністю населення, що дозволяє створити більш комплексний підхід до профілактики цього явища;

- образ суїцидентів в Україні з фокусом як на соціально-географічних, так і на медично-психологічних характеристиках: особа чоловічої статі віком 40–49 р., жіночої – 70 р. і старші; більшість неодружені, розлучені, вдівці; третина осіб, які не мали постійної роботи; громадянин України; вища освіта; депресивний та психічний розлад; алкогольна та тютюнова залежність; шизофренія;

- характеристику стану та динаміку самогубств в Україні, що відображають загрозливо високі показники цього соціального явища та вказує на його серйозне поширення та потребу в комплексному правовому механізмі подолання причин і факторів, які сприяють його виникненню та розвитку;

набули подальшого розвитку:

– низка тренінгів, які потенційно можна використати в Україні для медичних працівників та людей-охоронців;

- оцінка ефективності спеціально-кримінологічного запобігання вчиненню самогубства за допомогою методу скринінгу (полягає у допомозі попередньої ідентифікації осіб, у яких уже наявні суїцидальні ідеї та які ще не вчиняли суїцидальну поведінку) та методу інтервенції (полягає у прямому запобіганні вчиненню самогубства вже після або незалежно від визначення потенційних суїцидентів);

- індивідуальні методи інтервенції: медикаментозне лікування (забезпечення доступності антидепресантів для населення на основі державного втручання в цінове

регулювання; легалізація терапії психоделіками, зокрема, псилоцибіном; підтримка доступності терапії кетаміном), психотерапія (популяризація психотерапії як найефективнішого індивідуального методу інтервенції та збільшення доступності психотерапії для населення; збільшення освіченості психологів, психотерапевтів та психіатрів щодо різних методів психотерапії, популяризація методів психотерапії з емпірично доведеною ефективністю (як когнітивно-поведінкова терапія) та депопуляризація методів психотерапії без доведеної ефективності (як психоаналізу та гештальт-психотерапії); популяризація новітніх методів психотерапії з доведеною ефективністю, які не є поширеними в Україні (як діалектично-поведінкова терапія та терапія прийняття та зобов'язання)) та інші індивідуальні методи інтервенції, серед них: примусова госпіталізація та електроконвульсивна (шокова) терапія.

6. Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації.

Статті у наукових виданнях, що входять на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України

1. Задорожний Н. М., 2022а. Кримінологічний та кримінально-правовий аспекти визначення самогубства. *ScienceRise: Juridical Science*. № 1(19). С. 64–69.
2. Задорожний Н. М., 2022б. Філософський та теологічний підходи до розуміння та аналізу самогубства: історія та сучасний стан. *Право і суспільство*. № 5. С. 210–217.
3. Задорожний Н. М., 2024а. Самогубство як фонове для злочинності явище та теорія потокової аналогії. *Право і суспільство*. № 2. С. 230–235.
4. Задорожний Н. М., 2024б. Аналіз статистичних зв'язків між рівнями самогубств та випадків смерті внаслідок ушкоджень з невизначеним наміром як свідчення потенційної латентності рівня самогубств в Україні. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка» «Юридичні науки»*. № 2. С. 56–60.

Публікації, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Задорожний Н., 2022в. Бойові самогубства учасників українського визвольного руху (1940–1950-х рр.): юридично-кримінологічний аспект. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Т. XIII: Утилітарна цінність наукових досліджень. (Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон, 25 жовтня 2022 р.)*. С. 18–21.
2. Задорожний Н., 2024в. Метод скринінгу та метод інтервенції – інструменти запобігання самогубства. *Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір: збірник матеріалів Міжнародної конференції*. (Львів: Сполом, 29 березня 2024 р.). С. 228–230.
3. Задорожний Н. М., 2024г. Майбутня важливість питання запобігання самогубствам серед ветеранів війни в Україні. *Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення: матеріали Міжнародної*

конференції здобувачів вищої освіти. (Львів: Вид-во Львівського торговельно-економічного університету, 29-30 травня 2024 р.), С. 427–428.

4. Задорожний Н.М., 2024д. Прояви суїцидальної поведінки. *Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції: збірник матеріалів Всеукраїнської конференції*. (Львів: Сполом, 25 жовтня 2024 р.). С. 151-152.

7. Апробація основних результатів дослідження на конференціях, симпозіумах, семінарах тощо. Основні положення і результати дисертаційного дослідження оприлюднено у таких виступах міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Т. XIII: Утилітарна цінність наукових досліджень» (Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон, 25 жовтня 2022 р.), «Актуальні проблеми забезпечення захисту прав та свобод людини в умовах інтеграції України в європейський простір» (м. Львів, 29 березня 2024 р.), «Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення» (м. Львів, 29-30 травня 2024 р.), «Вдосконалення правового механізму захисту прав та свобод людини і громадянина в умовах євроінтеграції» (м. Львів, 25 жовтня 2024 р.)

8. Наукове значення виконаного дослідження із зазначенням можливих наукових галузей та розділів програм навчальних курсів, де можуть бути застосовані отримані результати. Розроблені положення, пропозиції та висновки, що сформульовані у роботі, можуть бути враховані та використані у:

- науково-дослідній роботі – для удосконалення, вивчення та подальшого розвитку аспектів кримінологічної характеристики самогубства, зокрема для формулювання нових підходів до його класифікації та аналізу, розробки більш ефективних методів дослідження;

- навчальному процесі – для використання результатів дослідження в навчальних програмах, курсах і семінарах, присвячених кримінології, правам людини, з метою підготовки майбутніх фахівців у цих галузях, а також для підвищення їх кваліфікації в питаннях запобігання та протидії самогубствам, під час підготовки підручників, навчальних посібників та курсу лекцій з навчальних дисциплін «Кримінологія», «Кримінальне право» (довідка про використання у навчальному процесі результатів дисертаційного дослідження видана в Національному університеті «Львівська політехніка» від 11.04.2025 р. № 67-01-482).

9. Практична цінність результатів дослідження із зазначенням конкретного підприємства або галузі народного господарства, де вони можуть бути застосовані. Розроблені положення, пропозиції та висновки, що сформульовані у роботі, можуть бути враховані та використані у:

- правозастосовній діяльності – для формулювання рекомендацій щодо вдосконалення кримінального законодавства України в частині, що стосується запобігання самогубствам, а

також для розробки механізмів правового реагування на випадки доведення до самогубства або інших видів насильства, що можуть призвести до такого результату, створення ефективних соціальних та медичних програм, спрямованих на запобігання самогубств, включаючи спеціалізовані заходи для підтримки осіб з високим ризиком скоєння самогубства, а також для розробки стратегій національної безпеки, що враховують кримінологічні та соціально-психологічні чинники.

10. Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладення. Дисертаційна робота Задорожного Назара Михайловича на тему «Кримінологічний аспект самогубства в Україні» за структурою, мовою та стилем викладання відповідає нормативним документам МОН України.

У ході обговорення до неї не було висунуто жодних зауважень щодо самої суті роботи.

11. З урахуванням зазначеного,

На фаховому науковому семінарі Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти зі спеціальності 081 *Право ухвалили:*

11.1. Дисертація Задорожного Назара Михайловича, здобувача вищої освіти ступеня доктора філософії «Кримінологічний аспект самогубства в Україні» є завершеною науковою працею, у якій розв'язано конкретне наукове завдання, яке полягає у розробленні теоретичних засад щодо запобігання самогубству в Україні з урахуванням сучасного стану кримінально-правового регулювання, кримінологічних закономірностей, а також військово-політичних, соціальних, психологічних і філософсько-правових аспектів цього явища, що має важливе значення для галузі знань 08 *Право*.

11.2. Основні наукові положення, методичні розробки, висновки та практичні рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, логічні, послідовні, аргументовані, достовірні, достатньо обґрунтовані. Дисертація характеризується єдністю змісту.

11.3. У 8-и наукових публікаціях повністю відображені основні результати дисертації, з них 4 статті у наукових фахових виданнях України, 4 тези доповідей на конференціях та інших науково-практичних заходах, які констатують апробацію результатів дисертації.

11.4. Дисертація відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, зі змінами).

11.5. Дисертація є результатом самостійних досліджень, не містить елементів фальсифікації, компіляції, плагіату та запозичень, що констатує відсутність порушення

академічної доброчесності. Використання текстів інших авторів мають належні посилання на відповідні джерела.

11.6. З урахуванням наукової зрілості та професійних якостей Задорожного Назара Михайловича дисертація «Кримінологічний аспект самогубства в Україні» рекомендується для подання для розгляду та захисту у спеціалізованій вченій раді.

За затвердження висновку проголосували:

За – **13 (тринадцять)**

Проти – немає

Утримались – немає.

Головуючий на семінарі,

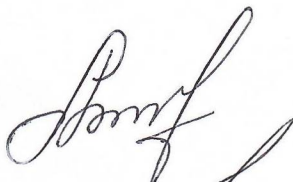
Директор Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
д.ю.н., проф.

Володимир ОРТИНСЬКИЙ

Рецензенти:

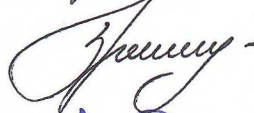
Д.ю.н., проф., професор кафедри
теорії права та конституціоналізму

Ірина АНДРУСЯК

К.ю.н., доц., доцент кафедри

Міжнародного та кримінального права

Ростислав БУНДЗ

Відповідальний у ІППО за атестацію PhD,
д.пед.н., проф.

Юрій КОЗЛОВСЬКИЙ

27 березня 2025 р.